

IAS 21:

Virkningene av valuta-kursendringer

Artikkelen er forfattet av:

Statsautorisert revisor
Mads Hermansen
Partner KPMG Stavanger

Artikkelen gir en utførlig gjennomgang av reglene for omregning fra utenlandsk valuta til funksjonell valuta for transaksjoner og balanseposter. Den tar også for seg hvordan man omregner fra funksjonell valuta til presentasjonsvaluta når det endelige finansregnskapet skal utarbeides.

Videre gjennomgår artikkelen definisjonene av funksjonell valuta, utenlandsk valuta og presentasjonsvaluta, som alle er sentrale begreper for selskaper som håndterer flere valutaer i sin virksomhet. Gjennomgangen er illustrert med noen enkle eksempler.

Hva er funksjonell valuta og utenlandsk valuta?

Definisjoner

Funksjonell valuta er definert slik i IAS 21.8: «Funksjonell valuta er valutaen innenfor det primære økonomiske miljøet der foretaket driver sin virksomhet.» Utenlandsk valuta er definert slik i IAS 21.8: «Utenlandsk valuta er en annen valuta enn foretakets funksjonelle valuta.»

I de fleste tilfellene er et foretaks funksjonelle valuta den samme valutaen som hjemlandets nasjonale valuta. I de tilfellene det ikke er slik, er det til slutt en skjønsmessig vurdering hva som er fore-

takets funksjonelle valuta fordi det ikke nødvendigvis er hjemmemarkedet som er det primære økonomiske miljøet hvor foretaket driver sin virksomhet.

I motsetning til hva den norske regnskapsstandard tillater om valuta, kan man ifølge IFRS ikke uten videre fastsette NOK som funksjonell valuta dersom man skulle ønske det. Å fastsette en funksjonell valuta er ikke et fritt valg. Funksjonell valuta skal fastsettes basert på definisjonen ovenfor og hva som utgjør det primære økonomiske miljøet til et foretak. Hva som er det primære økonomiske miljøet til et foretak, er videre definert i IAS 21.9–12.

Hvordan fastsettes funksjonell valuta?

Først er det primærfaktorene som har størst betydning. Ved fastsettelse av funksjonell valuta må man ta hensyn til valutaen som hovedsakelig påvirker salgsprisene på varer og tjenester, og som gjelder i landet hvis markedskrefter og lovgivning hovedsakelig bestemmer salgsprisen på varer og tjenester, jf. IAS 21.9. Selv om dette ofte vil være den valutaen som varer og tjenester faktureres i, er det ikke alltid slik. Det vil for eksempel ikke være slik i de tilfellene hvor man bruker en bekvemmelighetsvaluta der man finner det formålstjenlig å gjøre opp et salg i en valuta som både kjøper og selger er komfortabel med, som USD eller euro. Det er ikke gitt at det er markedskrefter og lovgivning i eurosonen eller USA som bestemmer salgsprisen på varene og tjenestene i disse tilfellene. I tillegg må det tas hensyn til i hvilken valuta man har kostnader til lønn, varekjøp og andre kostnader.

Dersom funksjonell valuta ikke lar seg fastsette ved bruk av primærindikatorer beskrevet ovenfor, kan man også se hen til de sekundære indikatorene i IAS 21.10, nemlig i hvilken valuta et foretak har finansieringen sin, og i hvilken valuta innbetalinger fra driftsaktiviteter foretas.

Likevel kan det ofte være blandede indikatorer og derfor vanskelig å slå fast hvilken valuta som skal fastsettes som den funksjonelle valutaen. Man kan tenke seg at et foretak som selger varer i USD, gjør innkjøpene fra Europa og betaler for disse i euro og har norske ansatte som får sin lønn i NOK. Dersom da i tillegg finansieringen er i euro og man veksler USD-betalingene om til NOK, så har man åpenbart blandede indikatorer. Da skal ledelsen i foretaket i samsvar med IAS 21.12 bruke skjønn. Den funksjonelle valutaen vil da være den som best gjenspeiler den økonomiske virkningen av underliggende transaksjoner, hendelser og forhold. I IAS 21.12 slås det også fast at ledelsen skal prioritere de primære faktorene som er nevnt ovenfor.

Det er også regler for fastsettelse av funksjonell valuta for en utenlandsk virksomhet. Poenget med disse reglene er å konstatere om en slik utenlandsk virksomhet skal ha samme valuta som hovedforetaket. En slik utenlandsk virksomhet kan opptre som et datterselskap, en avdeling, en felleskontrollert virksomhet eller et tilknyttet selskap. Dette er regulert i IAS 21.11.

De faktorene som skal vurderes i forbindelse med fastsettelse av funksjonell valuta for en slik utenlandsk virksomhet, er følgende:

- Hvor stor grad av autonomi fra hovedselskapet har den utenlandske virksomheten?
- Hvor stor andel av transaksjonene som gjennomføres, er med hovedforetaket?
- I hvor stor grad påvirker kontantstrømmer fra hovedforetaket den utenlandske virksomheten? Er det i stand til å drive uavhengig av hovedforetaket?
- Er den utenlandske virksomheten i stand til å betjene sine egne forpliktelses uten at hovedforetaket stiller midler til rådighet?

Som vi ser, er ideen at man skal vurdere i hvor stor grad den utenlandske virksomheten driver egen virksomhet eller er en forlengelse av hovedforetakets virksomhet. Jo mer selvstendig den utenlandske virksomheten er, jo mer tyder på at de kan ha en annen funksjonell valuta enn hovedforetaket.

Et poeng som det er viktig å gjenta, er at ifølge IFRS er funksjonell valuta (i motsetning til presentasjonsvaluta) ikke et fritt valg. Den skal fastsettes ved hjelp av de faktorene som er beskrevet ovenfor. En annen misforståelse er at man mener at et konsern har en funksjonell valuta. Denne misforståelsen har vært omtalt i enkelte av Finanstilsynets regnskapskontroller. Et konsern har ikke funksjonell valuta, det vil kun ha en presentasjonsvaluta. Det er enkeltelskaper i et konsern som har en funksjonell valuta, og i den grad denne avviker fra presentasjonsvalutaen, så skal dette omregnes etter bestemte regler som vi vil komme tilbake til.

Endring av funksjonell valuta

IAS 21.13 fastslår at når den funksjonelle valutaen er fastsatt, så skal den ikke endres med mindre det skjer en endring i underliggende transaksjoner, hendelser eller forhold. Dette er selvsagt også en skjønnsmessig vurdering, og det er vanskelig å sette fingeren på akkurat hvor mye de underliggende forhold må ha blitt endret før det er riktig å skifte funksjonell valuta. Det er uansett ikke tillatt å vente med et skifte til et praktisk tidspunkt, som for eksempel 1. januar. Når underliggende transaksjoner, hendelser eller forhold har endret seg tilstrekkelig, skal man skifte funksjonell valuta selv om dette er midt i en rapporteringsperiode.

Hva er utenlandsk valuta?

Utenlandsk valuta er, som definisjonen ovenfor også beskriver, alle andre valutaer enn et foretaks funksjonelle valuta. Det vil si at for norske selskaper som ikke har norske kroner som funksjonell valuta, så vil norske kroner være en utenlandsk valuta.

Hva er presentasjonsvaluta?

Presentasjonsvaluta

Presentasjonsvaluta er den valutaen et regnskap (eller et konsernregnskap) blir presentert i, slik dette er definert i IAS 21.8. I motsetning til funksjonell valuta er presentasjonsvaluta noe et foretak fritt kan velge selv. Dette frie valget, slik det presenteres i IAS 21, er også en forskjell sammenlignet med kravet i norske regnskaps-

regler der det står at regnskapet skal presenteres i funksjonell valuta, NOK eller euro. Det er altså ingenting som hindrer et norsk børsnotert selskap i å presentere sitt regnskap i russiske rubler eller chilenske pesos dersom de mot formodning skulle ønske det, men man må i så fall begrunne det valget som er gjort i en note, jf. IAS 21.53 som krever at du begrunner en annen presentasjonsvaluta enn funksjonell valuta.

Det kreves dog at man følger reglene for omregning fra funksjonell valuta til fulle. Det er altså ikke tillatt med forenklet omregning (for eksempel at alle poster i regnskapet omregnes til kursen 31.12.) for å vise et regnskap i en annen valuta enn funksjonell valuta. Omregningsreglene, som vi kommer tilbake til senere, må følges.

Omregning av kursendringer

Hvordan skal utenlandsk valuta omregnes til funksjonell valuta?

Alle transaksjoner i utenlandsk valuta skal omregnes til funksjonell valuta ved første gangs innregning, det vil si på transaksjonstidspunktet. På balansepostene ved senere rapportering vil videre omregning avhenge av om balanseposten er definert som en monetær post eller en ikke-monetær post.

En monetær post er definert slik i IAS 21.8: «Monetære poster er valutaenheter som besittes og eiendeler og forpliktelser som skal mottas eller betales i et antall valutaenheter som er fastsatt eller vil kunne fastsettes.» Alle andre balanseposter vil være ikke-monetære poster. Enkelte balanseposter gir seg selv i definisjonen av monetær/ikke-monetær. Åpenbare monetære poster er for eksempel kontanter/bankbeholdninger, fordringer, gjeld til kredittinstitusjoner, leverandørgjeld og skyldige offentlige avgifter. På den annen side er det en del poster som ganske klart ikke vil være monetære poster, for eksempel eiendom, anlegg og utstyr, beholdninger og immaterielle eiendeler. Forskuddsbetalinger er også en ikke-monetær post fordi oppgjøret for en forskuddsbetaling normalt vil være en vare eller tjeneste og ikke penger. Dette er nok ulikt norsk praksis der forskuddsbetalinger normalt ville blitt omregnet. Aksjer vil også være definert som en ikke-monetær post fordi man ikke vil ha rett på et gitt beløp i utbytte og ved salg. Det vil alltid være usikkerhet om disse beløpene som følge av spesifikke forhold i den enkelte aksjen, og da er ikke beløpene tilstrekkelig fastsettbar til at posten kan regnes som en monetær post.

Så har vi noen poster som kan være både monetære og ikke-monetære, litt avhengig

VALUTAKURSENDNINGER: Valutatap og gevinster kan enten klassifiseres som finansinntekter og kostnader, eller man kan la valutaeffekten følge den relevante inntekten og kostnaden.

Regnskap

av situasjonen. Avsetninger kan være begge deler, avhengig av om oppgjøret for avsetningen er i penger eller i andre eiendeler. Utsatt skatt kan definitivt diskuteres. Det er nok både monetære og ikke-monetære komponenter i utsatt skatt. Normalt vil man likevel klassifisere utsatt skatt som en monetær post. Årsaken er at man anser at dette er skatter som man i fremtiden vil betale eller motta fra skattemyndighetene, selv om man helt klart kan se argumenter for ikke-monetær klassifisering også.

De som betaler skatt i en annen valuta enn funksjonell valuta, vil oppleve at det er utfordrende å få satt opp en skattenote som henger sammen, og at det er nesten uunngåelig slik at det vil oppstå permanente forskjeller som følge av endring i valuta. I tillegg vil effektiv skattesats kunne variere i mye større grad enn for selskaper som betaler skatt i samme valuta som dets funksjonelle valuta.

Hvorfor er distinksjonen mellom monetære og ikke-monetære poster viktig? Det er fordi den regnskapsmessige behandlingen er ulik for disse to. De monetære postene skal omregnes til valutakurs på rapporteringstidspunktet, mens de ikke-monetære postene skal omregnes ved første gangs innregning, men skal deretter ikke omregnes på rapporteringstidspunktet. Dette fremgår av IAS 21.23. Det er likevel viktig å legge merke til at ikke-monetære poster skal omregnes dersom det foretas en ny verdimåling av posten (som en nedskrivning til virkelig verdi). Det er også verdt å nevne at som i god norsk regnskapsskikk så skal både urealiserte og realiserte gevinster og tap omregnes på monetære poster.

Et eksempel som illustrerer forskjellen mellom en monetær post og en ikke-monetær post, følger nedenfor:

Et foretak med NOK som funksjonell valuta kjøper et driftsmiddel 20. desember til prisen 100 USD. Kursen 20. desember er 5. Den 31. desember, som er rapporteringstidspunktet, har kursen endret seg til 6, og leverandørgjelden er ikke gjort opp på dette tidspunktet.

Bokføringen 20. desember vil være:

debet driftsmiddel 500, kredit leverandørgjeld 500

Deretter må man på rapporteringstidspunktet innregne et valutatap knyttet til

den monetære posten på 100 som følge av at leverandørgjelden i NOK har økt til 600:

debet valutatap 100, kredit leverandørgjeld 100

Driftsmiddelet som er en ikke-monetær post, skal ikke omregnes på noen måte. Det blir derfor ikke innregnet noen tilsvarende valutagevinst på denne.

Når det gjelder klassifisering av valutatap og gevinster i resultatregnskapet, så er IAS 21 taus om dette. Dette betyr i praksis at man kan velge om man ønsker å klassifisere disse som finansinntekter og kostnader, eller om man ønsker å la valutaeffekten følge den relevante inntekten og kostnaden som den gjelder, men dersom man velger sistnevnte metode, bør nok dette opplyses i note. Man bør likevel være konsistent over tid i klassifiseringen i resultatregnskapet. Dog er det slik at valutaeffekter knyttet til poster i resultatregnskapet også skal føres i resultatregnskapet. På samme måte skal valutaeffekter knyttet til poster i andre inntekter og kostnader (som sikringsbokføring og revaluering av eiendom, anlegg og utstyr) innregnes i andre inntekter og kostnader.

Unntak fra regelen

Som nevnt ovenfor er hovedregelen for fordringer og gjeld at de regnes som monetære poster og skal omregnes på hvert rapporteringstidspunkt. Det er imidlertid et unntak fra denne regelen, og dette unntaket fremgår av IAS 21.15 og IAS 21.15A. Unntaket gjelder de tilfellene hvor et lån til et datterselskap i realiteten er en del av nettoinvesteringen i virksomheten, da trenger man ikke å omregne denne fordringen på hvert rapporteringstidspunkt. Dette forplikter dog at posten ikke skal gjøres opp eller er planlagt gjort opp i overskuelig fremtid. Det skal heller ikke være sannsynlig at oppgjør kan skje i overskuelig fremtid. Dette tilsier selvsagt også at det er en langsiktig fordring det er snakk om her. Det er presisert i IAS 21.15A at dette også kan gjelde låneforhold mellom søsterforetak.

Omregning til presentasjonsvaluta

Omregning av valuta i konsernforhold

I et internasjonalt konsern vil man ha problemstillingen der mange selskaper skal slås sammen til én rapporteringsenhet, og der disse selskapene har ulik funksjonell valuta. Da man ønsker at regnskapet skal presentere

res i én valuta, skal visse regler for omregning fra funksjonell valuta til presentasjonsvaluta følges. De samme reglene gjelder også for et selskapsregnskap etter IFRS hvor presentasjonsvalutaen er en annen enn funksjonell valuta.

Reglene er som følger: Resultatposter skal omregnes etter kurs på transaksjonstidspunktet, og balanseposter skal omregnes til kurs på balansetidspunktet, mens egenkapitalposter skal omregnes til kurs på transaksjonstidspunktet. Dette fremgår av IAS 21.39. I et konsernforhold vil det være upraktisk å omregne enhver transaksjon til kursen på transaksjonstidspunktet, slik at det er tillatt med gjennomsnittsbetraktninger, jf. IAS 21.40. Merk at dette ikke er tillatt i perioder med store svingninger i valutakursen. Man kan jo også stille spørsmål til hvor lange gjennomsnitt som er akseptable. Månedlige gjennomsnitt vil nok være greit med mindre det er ekstreme variasjoner i perioden, mens årlige gjennomsnitt kanskje er litt for lenge. Når det gjelder balansepostene, er det ikke lenger noen forskjell mellom monetære og ikke-monetære poster når man skal regne om fra funksjonell valuta til presentasjonsvaluta. Nå skal alle balanseposter omregnes, og man skal bruke balansedagens kurs. Den observante leser vil ha merket seg at dette vil det jo være vanskelig å få til å gå opp siden det er ulike kurser i resultat og balanse, og det er helt riktig. Som følge av dette vil det oppstå valutakursdifferanser (også ofte kalt omregningsdifferanser). Valutakursdifferansene skal føres over andre inntekter og kostnader fordi valutakursendringene har liten eller ingen innvirkning på eksisterende og fremtidige kontantstrømmer fra driften, som det fremgår av IAS 21.41.

Det kan også nevnes at i konserner med flere nivå (datterdatterselskaper) kan man se for seg to metoder for å omregne fra funksjonell valuta til presentasjonsvaluta. Den første metoden er at man omregner i underkonserner først, og den andre metoden er at man omregner alle enkeltelskaper i toppkonsernet. Begge metodene er tillatt, men vil gi ulike resultater.

Her er et eksempel for å illustrere hvordan en omregningsdifferanse oppstår, og hvilken konsekvens den har for regnskapet:

Vi tenker oss et foretak (selskap A) som stifter et datterselskap (selskap B) 1.1.2010. Datterselskapet blir stiftet med

21 000 NOK i aksjekapital, som på stiftelsestidspunktet tilsvarte 3000 USD. Morselskapet har NOK som funksjonell valuta, og datterselskapet har USD. Følgende kurser var gjeldende gjennom perioden:

Valutakurs 1.1.2010	7
Gjennomsnittskurs 2010	6
Valutakurs 31.12.2010	5

Videre forutsetter vi at datterselskapet har et overskudd på 210 USD gjennom året og vil da finne konsernet i denne situasjonen pr. 31.12.2010:

	Selskap A	Selskap B	Valutakurs	Selskap B omregnet	Elimineringer	Konsern
Overskudd	0	210	6	1260	-	1260
Aksjer i datterselskap	21 000		-		-21 000	0
Kontanter	0	3210	5	16 050	-	16 050
Innskutt egenkapital	21 000	3000	7	21 000	-21 000	21 000
Akkumulerte overskudd	0	210	6	1260	-	1260
Omregningsdifferanse	0			-6210	-	-6210

Legg merke til at valutakursene er omregnet i samsvar med reglene ovenfor. Overskuddet er omregnet til gjennomsnittskurs (og tilsvarende del av egenkapitalen). Balanseposten er omregnet til balansedagens kurs, og innskutt egenkapital er omregnet til opprinnelig valutakurs. Som følge av at det er brukt ulike kurser, så vil ikke balansen til selskap B balansere, og derfor må vi inn med en omregningsdifferanse (valutakursdifferanse) på -6210 for å få balansen til å balansere.

Denne omregningsdifferansen kan også etterregnes ved å ta differansen mellom den brukte valutakursen og den virkelige sluttkursen og gange dette med regnskapsmessig verdi i B på denne måten:

	Benyttet kurs	Balansedagens kurs	Differanse	Beløp i B	Omregningsdifferanse
Overskudd 2010	6	5	-1	210	-210
Aksjekapital	7	5	-2	3000	-6000

Denne metoden vil alltid fungere så lenge du har oversikten over omregningen av de enkelte års overskudd i opptjent egenkapital.

En annen utfordring kommer når man avhender en virksomhet med annen funksjonell valuta enn presentasjonsvalutaen, fordi da skal akkumulerte valutakursdifferanser på den solgte virksomheten reklassifiseres til resultatregnskapet og skal være en del av gevinst/tapsoppgjøret ved avhendelsen. Dette betyr i klartekst at et konsern er nødt til å holde rede på akkumulerte valutakursdifferanser på hver enkelt enhet i konsernet for å kunne gjøre denne reklassifiseringen.

En annen problemstilling mange støter på i praksis, er der man har en valutaeffekt på et konserninternt lån til et selskap med annen funksjonell valuta enn långiver, som i dette eksempelet:

	Selskap A	Selskap B	Valutakurs	Selskap B omregnet	Elimineringer	Konsern
Valutatap		100	5	500		500
Tomt		500	5	2500		2500
Fordring på B	3000				-3000	0
Egenkapital	3000	-100	5	-500		2500
Gjeld til A		600	5	3000	-3000	0

Vi kan tenke oss at morselskapet A med funksjonell valuta NOK låner ut 3000 NOK til datterselskapet B som har USD som funksjonell valuta. Valutakursen på utlånstidspunktet er 6, og valutakursen på balansedagen er 5. B bruker umiddelbart pengene de låner, til å kjøpe en tomt. For enkelhets skyld opererer vi med samme gjennomsnittskurs gjennom året som balansedagens kurs på 5 for å unngå omregningsdifferansene som vi illustrerte ovenfor.

Da vil selskap B i sin lokale valuta oppleve et valutatap på sin NOK-gjeld på 100 USD tilsvarende 500 NOK som følge av valutakursendringen som også er vist nederst på siden.

De øvrige observasjonene her er at vi ser at valutatapet som B opplever, ikke skal elimineres på tross av at dette er en konserninternt post. Dette fordi selskap B er nødt til å veksle om til NOK for å kunne gjøre opp denne gjelden, og derfor har konsernet som helhet en valutaeksposering.

Opplysningskrav

Opplysningskrav

Opplysningskrav knyttet til valuta fremgår av IAS 21.51–60. Kort oppsummert er de viktigste kravene at det skal opplyses om valutakursdifferanser som er reklassifisert til resultatregnskapet, og akkumulerte omregningsdifferanser som er ført over andre inntekter og kostnader med en oversikt over inngående balanse, årets endringer og utgående balanse. I tillegg til dette skal det opplyses dersom presentasjonsvalutaen er en annen enn funksjonell valuta, og årsaken til at man har gjort det slik. Videre skal man opplyse om eventuelle endringer i funksjonell valuta for noen av selskapene i konsernet og årsaken til endringen.